

Г ЛАСОВЕТЕ НА ДЕТСТВОТО

РЕЦЕНЗИЯ¹

Надежда Стоянова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (София, България)

THE VOICES OF CHILDHOOD

Nadezhda Stoyanova

Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria

nadezhdaas@uni-sofia.bg

Представянето на монографията на Галина Вълчева-Димитрова „Модели на спомена за детството (Върху българската проза между 20-те и 80-те години на ХХ век)“ е част от новата инициатива на екипа на сп. „Филологически форум“ – „Аудитория ФФ“, която включва разнообразие от публични дейности, част от които са посветен на книгите, които участници в Международния филологически форум за млади изследователи и автори на статии в нашите издания, публикуват.²

А с какво да започне разговорът за „порасналите“ трудове на авторите, ако не със спомена за тяхното „детство“ като статии и доклади?

Галина Вълчева-Димитрова е участник във Втория международен филологически форум, който се проведе през 2016 г., а нейната статия „Безсловесните езици“ на паметта и полифонията на спомена за детството в повестта на Иван Давидков „Далечните бродове“ е публикувана в Библиотека „Международен филологически форум“, том 2 – „Истории и

¹ Valcheva-Dimitrova, G. Modeli na spomena za detstvoto (Varhu balgarskata proza mezhdru 20-te i 80-te godini na HH vek). Plovdiv: UI Paisiy Hilendarski”, 2019. [Вълчева-Димитрова, Г. Модели на спомена за детството (Върху българската проза между 20-те и 80-те години на ХХ век). Пловдив: УИ Паисий Хилендарски”, 2019.]

² Вариант на този текст е четен на онлайн представянето на книгата на Галина Вълчева-Димитрова, което се състоя на 14.12.2020 г. Запис от събитието може да бъде гледан в меню „Виртуални премиери“ на сайта на Международния филологически форум: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/forum/verba-volant-scripta-manent/virtualni-premieri/>

събития“ (Valcheva-Dimitrova 2016). Тя е автор на още редица публикации в различни научни издания и на книги с художествени текстове.

Пътят от статиите и студиите до оформянето им в първа книга е дълъг и пълен с множество препятствия. Тук ще бъдат разгледани част от големите предизвикателства пред първата монография на Галина Вълчева-Димитрова. Тъкмо тяхното преодоляване обаче създава лицето на този труд и бележи някои от научните му приноси.³

„Модели на спомена за детството“ се вписва в забелязващата се през последните две десетилетия тенденция на повишаване на обществения и научния интерес към мемоарните и автобиографичните четива⁴. Същевременно чрез фокусирането си върху спомена за детството книгата на Галина Вълчева-Димитрова успява да разчертае своя малко изследван, но значим периметър в иначе обхватната проблематика. „Модели на спомена за детството“ обаче не само говори за детето като обект на българската белетристика. Смяе да кажа, че книгата се насочва най-вече към *детския глас*, че един от нейните приноси е последователното вглеждане в *детето като самостоятелен субект* на българската литература (макар и понякога замаскиран от „порасналия“ разказвач). Знаков в това отношение е фактът, че конкретните литературноисторически наблюдения започват с книгата на Дора Габе „Някога“ – един от най-проникновените художествени опити в търсенето на автентиката на детския глас. В този аспект включването в научния коментар на текстове като „Детската душа и детската литература“ на Дора Габе, „Умисъл и поезия“ и „Поезията и децата“ на Атанас Далчев показва не само запознатост с класически за литературата за деца и юноши текстове, но най-вече светогледно приобщаване към тази дълга национална традиция, обърната към детето в качеството му на равноправен участник в диалога на/за Аза и Другия.

Началото на монографията прави видими множеството предизвикателства, пред които Галина Вълчева-Димитрова се е изправила, както и съзнанието ѝ за поредицата от граници – рецептивни, исторически, методологически, които е трябвало да бъдат преосмислени. „Модели на спомена за детството“ обаче не е книга, която дава бързи

³ В рамките на представянето коментар върху конкретните аналитични наблюдения в книгата направи д-р Владимир Игнатов.

⁴ Публикуват се множество мемоарни текстове, предимно свързани с времето на социализма (вж. напр. изданията на Института за изследване на близкото минало), преди две години излезе и книгата „Автобиографията, мемоарите и други жанрове“ на Паулина Стойчева.

ГЛАСОВЕТЕ НА ДЕТСТВОТО

отговори на сложните литературоведски дилеми, защото авторката знае, че те не могат да бъдат разрешени еднозначно. Това е книга, която показва и през „птичия“ поглед, и чрез детайлния прочит колко сложни и разнопосочни могат да бъдат интерпретациите на детството. Тя посочва колко далечни, широки, но именно затова вълнуващи могат да бъдат неговите „хоризонти“.

Едно от предизвикателствата е в приетото като необходимо разпознаване на *границата между литература за деца и литература за възрастни*. Авторката обаче предпочита да се вглежда по-скоро в съучастието на „двете български литератури“ (А. Хранова) в изграждането на образа на детството, а не в условностите на литературоведските граници. Друго предизвикателство са зададените в изследването *литературноисторически граници*. Обхватният период – от 20-те до 80-те години на ХХ век – предполага обработването на голямо количество литературен и критически материал. А внимателният избор на разнообразни, но специфични авторски присъствия – от Дора Габе, Калина Малина и Тодор Влайков до Станислав Стратиев, Симеон Янев и Паулина Станчева, както и разгърнатите аналитични наблюдения говорят за дългогодишния и методичен труд на изследователката. В книгата традиционните литературноисторически маркери не са отречени, а текстовете са групирани според десетилетията 20-те – 30-те; 40-те – 70-те и 60-те – 80-те. В същото време работещият тематичен принцип „разхлабва“ историческия захват и показва както диалозите между произведенията, принадлежащи на различни тенденции, така и своеобразния път на литературата за деца и юноши, който не се помества безпроблемно в хронологичните рамки, които литературата, ориентирана към порасналите читатели, задава. Тематичният принцип се оказва и водещ в осмислянето на *границата между художествен и документален текст*, доколкото за монографията на Галина Вълчева-Димитрова е важно не толкова педантичното полагане на произведенията в една или друга жанрова матрица, колкото формирането на паметта за детството чрез разнообразието от текстови прояви, посветени на него. Но още, следването на тематичния принцип е наложил и разгръщането на изследователските подходи към художествения текст – за монографията е характерно динамичното лавиране между т.нар. „близък“/ „затворен“ прочит на творбите и максималното отваряне към различни контексти – социални, рецептивни, исторически, идеологически. Така се осигурява едновременно внимателно вглеждане в художествените похвати и уплътнена представа за литературния

процес. Тази методологическа динамика рефлектира и върху жанровия характер на аналитичните наблюдения – те нерядко започват със своеобразни творчески портрети на авторите и на книгите (вж. напр. въведението в частите за Калина Малина, за Добри Немиров и др.) и се разгръщат в детайлни прочити на произведенията, а всички те са положени в широките перспективи на синтезната и концептуална последна част на монографията: „Литературноисторическата процесуалност и сюжетните модели на спомена за детството в българската проза между 20-те и 80-те години на XX век“.

Стремеж на авторката е *типологизацията на сложната и многоаспектна материя*. Съобразяването с редица жанрови, тематични и исторически аспекти на произведенията са довели до формиране на три модела на художествено осмисляне на спомена за детството в белетристиката от 20-те до 80-те години на XX век. Тези три модела са фокусирани върху: жанровите вариации и диалога на традицията и модерността в междувоенната литература; вариациите на личния спомен и сблъсъка с „голямата история“ и идеологията през 50-те, 60-те и 70-те години; драмата на децата и „непорасналите“ възрастни през 60-те, 70-те и 80-те години. Бих казала, че важно място за прочита на текстовете имат и техните хронотопни характеристики, освободени обаче от установени матрици за осмислянето им. В книгата се подсказват комплицираните и съвсем не симетрични аспекти на успоредяване и взаимно преплитане между времевия и пространствения опит на разказвачите.

Водеща е тезата за *романтическата идеализация на детството* – то е представяно като „златен век“, „обетована земя“ и „детски остров“. Тази интерпретация кореспондира с посоките, в които се разглежда популярната за българската литература още от края на XIX век тема, свързана с „краха“ на патриархалния космос и с „изгубения рай“ на предмодерния български свят. Макар и критиката многократно да е обсъждала въпроса, тя нерядко е забравяла, че една от значещите метафори, през които може да бъде разгледан проблемът, е „детството“ с неговите психологически задълбочени и емоционално плътни гласове; детството – не само като памет за миналото, но и като *естетическа реалия*, чрез която се формира образът за българското. Разглежданото изследване подсказва, че *изгубеният рай на детството* може да бъде осмислен като една от метафорите за личната ни вписаност във и съпреживяване на националните травми и на пътищата отвъд тях. По този начин монографията се превръща в сериозен влог в този обхвaten литературноисторически сюжет.

ГЛАСОВЕТЕ НА ДЕТСТВОТО

Книгата на Галина Вълчева-Димитрова представя детството като тема, откриваща диалога между модерно и традиционно в литература на 20-те и 30-те, като шанс да говорим за „историческите“ сюжети на нацията въпреки идеологическите рамки на литературата след 1944 г, като възможност да заговорим другояче и за самите себе си: за детския глас като алтернативен и освободен от различните форми на социално статукво. Монографията показва характерната за обработените академични текстове структурна и стилистична овладяност. И въпреки това, бих казала, че в композиционното и езиковото оформление на „Модели на спомена за детството“ нередко проблясва почеркът на поета. Но тъкмо в ненатрапчивия лиризм на текста, в неговата деликатна метафорика откривам и смисловата завършеност на изследването, и емоционалната отдаденост на авторката към своята тема, и една от щедро отворените врати на книгата към своите читатели.

Библиография

Valcheva-Dimitrova 2016: Valcheva-Dimitrova, G. „Bezslavesnite ezitsi“ na pametta i polifoniyata na spomena za detstvoto v povestta na Ivan Davidkov „Dalechnite brodove“ – In: Biblioteka „Mezhdunaroden filologicheski forum“, t. 2, Istorii i sabitiya. Sofiya: Fakultet po slavyanski filologii, 2015-2017. [date of entering 27.12.2020]. <<https://philol-forum.uni-sofia.bg/polyphonic-model-ivan-davidkov/>>. [Вълчева-Димитрова 2016: Вълчева-Димитрова, Г. „Безсловесните езици“ на паметта и полифонията на спомена за детството в повестта на Иван Давидков „Далечните бродове“ – В: Библиотека „Международен филологически форум“, т. 2, Истории и събития. София: Факултет по славянски филологии, 2015-2017. [прегледан 27.12.2020]. <<https://philol-forum.uni-sofia.bg/polyphonic-model-ivan-davidkov/>>.]